

Környezettanulmányok

ELŐADTA CSEPELY GYÖRGY

A környezettanulmányozás nem öncélú szerves egész, hanem az embersegítés egy munkaeszköze. Amikor tehát a környezettanulmányozás fogalmi meghatározásával, jellemzésével, kellekeivel és várható eredményeivel akarunk foglalkozni, nagy vonásokban foglalkoznunk kell magának a szociális segítésnek eszközeivel, eljárási módjával és kitűzött céljaival is, hogy ebbe a szerves egészbe beleillesztve magát a környezettanulmányozást, ilymódon körülhatároljuk és kidomborítsuk annak lényegét és fontosságát azon tágabb fogalomkörön belül, melyet átfogó elnevezéssel szociális embervédelemnek nevezünk.

A környezettanulmányozás a céltudatos, rendszeres és eredményt elérni kívánó szociális segítés elengedhetetlen előfeltétele. A környezettanulmányozás olyan eljárás, amely valakinek szociális helyzetét megismerni és indokok esetben a megsegítés módzatait helyszíni vizsgálat útján megállapítani hivatott. Csak előzetes környezettanulmányozás útján érhető el, hogy a mindig korlátolt mértékben rendelkezésre álló segítőeszközök, a leghatékabban használtassanak fel, hogy az indokolatlanul petítálók segítséget ne kapjanak, különösképpen pedig, hogy a támogatásra leginkább rászorulóak a leghathatósabb és legmegfelelőbb formájú segítségben részesüljenek. A környezettanulmányozás tehát fontos segítőeszköze a gazdaságos és produktív szociális gondoskodásnak. Ideális célja egyrészt az, hogy aki tényleg támogatásra szorul, az a szükséges segítséget megkapja, viszont aki támogatásra nem szorul, segítségben ne részesüljön, másrészt, hogy a megsegítendő egyén olyan irányú támogatásban részesüljön, amely további boldogulását lehetővé teszi.

A környezettanulmányozás a modern szociálpolitika egy munkaeszköze, melynek történetéről, múltjáról, fejlődéséről alig beszélhetünk. A múlt idők patriarkális életviszonyai ugyanis nem tették szükségessé a segítséget megelőző formális környezettanulmányozást. A földesúr felesége előzetes környezettanulmányozás nélkül is tudta, hogy melyik zsellér beteg, melyik vályogviskóba kopogtatott be a gólya, hol esik két dolgozó kézre aránytalanul sok gyermekszáj. Ő minden különösebb fontolgatás nélkül felkereshette segítő kosarával az érdekelt családot, és adta az orvosságot, a meleg levest, a gyermekgúnyát, a babakelengyét. Kinek mi dukált. Az akkori, a mainál lényegesen kisebb, kevésbé szövevényes rétegződésű városi polgárság is jórészt ismerte egymást és a céheken belül is pontos tájékoztatással bírtak arról hogy ki szorul segítségre, és hogy annak mily irányú támogatást kell nyújtani. A jelenkor túlsűrített városi lakossága és a vándorlásra hajlamosabb falusi szegényei esetében, ki ismeri a város főterén ácsorgó koldust, vagy a vidéken magát házról-házra, faluról-falura vonszoló kéregetőt? Csak egy krajcárt kér. De ki tudja, ki vizsgálta meg előzetesen, ki ellenőrzi utólagosan, hogy

a befolyt krajcárokból mi lesz. Gyilok-e az egyéni ellenfél ellen, propagandaeszköz-e a társadalmi rend felborítására, vagy pálinka az éjjeli lebujszóban? Lesz-e belőlük kenyér az éhezőknek, lesz-e orvosság a betegnek, avagy meleg ruha a didergő apróságnak? Aki ezeket a kérdéseket nem a hangulat vagy az egyéni érzelgősség, hanem az objektivitás szemüvegén át vizsgálja, az alig tagadhatja, hogy az ilyen előzetes elbírálás nélküli alamizsnaszórás nem felel meg az elérendő célnak.

A gazdaságos és produktív szociális segítségnek első alkateleme a rendszertelen adakozás megakadályozása és az intézményes adománygyűjtés megszervezése. Második alkateleme az előzetes környezettanulmányozás, a harmadik pedig a szegénygondozás.

A szociális gondoskodásnak első feladata tehát a környezettanulmányozás nélküli, rendszertelen adakozás kiküszöbölésével, a rendszeres adakozás megszervezése. Az adakozási vágy, az emberi szolidaritásból fakadó segítő akarat, mely talán egyik legszebb emberi tulajdonság, kisebb-nagyobb mértékben megvan mindenkiben, kiben erősebben, kiben gyengébben kifejlődve. Szakszerű irányítás mellett könnyen fejleszthető. Vannak alkalmak, mikor az egyénben nagyobb mértékben jelentkezik. Így pl. nagyobb lelki emóciók idején: örömben, bánatban, esküvőkor, kereszteléskor, temetésen. Ekkor az öröm, a bánat nagyobb jótékonyásra is hajlamos. Az ilyen lelki motívumok váltják ki a tehetősebbeknél a nagyobb adományok, alapítványok létesítését.

A rendszertelen adakozás köresetével többnyire a kis adományoknál találkozunk. Mennyi kis összeg, mennyi krajcár, tíz és húsz filléres cserél naponta gazdát, mint rendszertelen adakozás. Bár paradoxonként hangzik, a rendszertelen adakozásba is lehet bizonyos rendszert belevinni. Jellemző erre a dán példa. Kopenhágában mindenki, akiről az előzetes környezettanulmányozás megállapítja, hogy támogatásra szoruló, erről a szociális irodában irást, ellenőrző könyvecskét kap, melybe mindenki beírni tartozik az adomány összegét. Ha ebben a városban az történik, hogy valaki pl. egy üzletben könyöradományt kér, az üzlettulajdonos természetesen azonnal az ellenőrző könyvecskét kéri. Ha a kéregetőnek nincs ilyen könyvecskéje, vagy mert most érkezett a városba, vagy mert elvesztette azt, úgy az üzletember azonnal telefonál a szociális irodába és tanácsot kér. Így megtudhatja, hogy az illető ma már három helyen kapott összesen ennyit, adható még neki ennyi, de közölni kell vele, hogy holnap jelentkeznek a szociális irodában, különben nem kaphat többé támogatást a városban. Itt tehát társadalmilag akadályozzák meg a rendszertelen adakozás kinövését. Ehhez azonban kétségtelenül magasabb kulturális nívó, a társadalom fegyelmezettsége és összetartása szükséges. Spanyolországban pár évvel ezelőtt hozott kormányrendelet kihágásnak minősítette a kéregetést is, a rendszertelen adakozást is. E szerint az elgondolás szerint nemcsak a koldulás tilos, hanem szigorúan megbüntetik azt is, aki ismeretlen embernek, ismeretlen célra pénzt ad, mert ez nemcsak könnyelműség a saját, hanem káros lehet a közszempontjából is.

Fontos feladat a rendszeres adakozás megszervezése azért, mert az emberben megvan az adakozási vágy, a segítő akarat, aminek a rendszertelen érvényesítése azonban a társadalomra káros, sőt veszélyes lehet. A jószívvel, de előzetes elbírálás nélkül adott összeget, a megajándékozott a társadalmi rend megzavarására használhatja fel, esetleg saját egészségére káros szenvedélyének kielégítésére fordíthatja. Az ilyen adakozás tehát a legtöbb esetben eredménytelen az adakozó szempontjából, aki adományával

jót akar tenni egy embertársával, a valóságban pedig talán kárt okoz neki. A koldulási tilalom nálunk nagyrészt megszüntette a nyilvános rendszertelen adakozást. Az egyházi és társadalmi szervezeteknek a hivatása, hogy a rendszeres adakozást megszervezzék és az emberek adakozási hajlamát ébrentartsák, de egyidejűleg a jótékonycélra szánt filléreket a maguk rezervoárjaikba összegyűjtsék és ebből szakszerű módon juttassák el rendeltetési helyére. Így a szétforgácsolt, elvesző apró erők helyett egy összefogott, megfelelően irányított erőkomplexum összehasonlíthatatlanul nagyobb eredmények elérésére képes. A hatóság feladata az irányítás és a felügyelet gyakorlása.

Az egyházak és a társadalom jótékonycélú egyesületei, emberbaráti intézményei a múltban rendszertelenül szétszórt koldusfilléreket felsziva, megfelelő anyagi eszközökkel rendelkezhetnek ahhoz, hogy filantrop céljaikat elérhessék.

Mily módon történhetik ez? Az emberek adakozási hajlamának, filantrop érzületének ébrentartásával, sőt propagandisztikus fokozásával, az egységes gyűjtések szakszerű megszervezésével, főként pedig az egész eljárásnak nyilvános elszámolásával és hatósági ellenőrzésével; a párhuzamosan futó, sőt egymást keresztező akciók kiküszöbölésével, az egyházak és a társadalmi szervezetek egységes, a polgári hatósággal közösen irányított, céltudatos tevékenységével. Ez az útja a rendszeres adakozás megteremtésének, mely hivatott arra is, hogy a rendszeres támogatásra megfelelő anyagi eszközök álljanak rendelkezésre.

A szociális gondoskodás második fontos alkateleme a rendszeres adakozás megszervezése által egységes mederben összegyűjtött anyagi eszközök gazdaságos és produktív felhasználása, a támogatandó egyének lelkiismeretes kiválogatása, individuális kezelése, szükségleteik egyéni megállapítása, szakszerű elbírálása és gazdaságos kielégítése által.

Ennek alapkelléke és elengedhetetlen segítőeszköze a segítséget megelőző környezet-tanulmányozás. Az előzetes környezettanulmányozás rendszerének első nyomaival a múlt század közepén Németországban találkozunk. A környezettanulmányozáson alapuló első szegényügyi szabályrendeletet (Armenordnung) Elberfeld város alkotta meg megteremtve az úgynevezett elberfeldi rendszert, melyet rövidesen követett a strassburgi, majd a frankfurti rendszer. A környezettanulmányozást mindegyikben hivatásos szegénygondozók, (Armenpfleger-ek) végezték. Mind a szegénygondozókat, mind a körzeti, kerületi vezetőket, s a szegényügyi választmány tagjait három évre választották. Ez mind tiszteletbeli állás volt. Díjazást nem kaptak, de gondoskodtak arról, hogy megkülönböztetett megbecsülésben legyen részük. Hatóságok előtt tiszteletbeli előjogokat élveztek.

Az elberfeldi rendszer jellemvonása a decentralizáció. Minden kérést a szegénygondozónál kellett benyújtani, aki azt a végzett környezettanulmány alapján elbírálta és végérvényesen elutasíthatta. Indokolt esetben előterjesztésére a választmány – szegényügyi bizottság – által megszavazott segítséget a rászorult az illetékes vezető (Vorsteher) ellenőrzése mellett kapta meg. A centralisztikus strassburgi rendszer szerint minden kérést a bizottsághoz kellett intézni, hol azt a vezető referálta. A szegénygondozó csak a bizottság megbízásából végzett környezettanulmányozást. Javaslat alapján hozott bizottsági határozatot a vezető hajtotta végre. A frankfurti rendszer a kettő vegyítése, mégpedig központosított intézkedés, a tárgyi decentralizáció mellett. Itt minden kérés a központi bizottsághoz érkezett, amely, ha azzal érdemlegesen foglalkozni kívánt, azt az illetékes vezetőnek osztotta ki. Tehát annak a vezetőnek, akihez a kérésben meg-

jelölt gyermekvédelmi, egészségügyi, szegényügyi, jogsegély, vagy egyéb tárgy alapján az ügy tartozott. Minden vezető alá több szegénygondozó volt beosztva, akik már a hozzájuk tartozó ügyek szerint specializálódott tudással bírtak. Ezek a szegénygondozók végezték el a környezettanulmányozást és tettek javaslatot a bizottságnak. A környezettanulmányozást tehát már mindegyik rendszerben megtaláljuk. Előzetes környezettanulmányozás nélkül hatósági támogatásban senki sem részesülhetett azokban a németországi városokban, amelyekben e három rendszer bármelyike be volt vezetve.

Nálunk először a jótékony célú egyesületek, különösen a Magyar Vöröskereszt Egyesület és az Országos Stefánia Szövetség vezette be, hogy a segítségnyújtás előtt előzetes helyszíni vizsgálatot végeztetett a támogatandó szükségleteinek megállapítása céljából. Ma már mindenütt, ahol csak némileg is rendszeres, szakszerű szociális gondoskodás van, ott találjuk a környezettanulmányozást, mint a támogatás, az egyéni embervédelem első lépését. Legyen a támogató akár hatóság, intézmény, vagy társadalmi alakulat.

Milyen legyen a környezettanulmányozás? A környezettanulmányozás legyen közvetlen. Legyen pontos. Legyen kimerítő és legyen eredményes.

Közvetlen legyen a környezettanulmányozás. Tehát aki a környezettanulmányozást végzi, nem elégedhetik meg azzal, amit az érdekelt az irodában elmond. El kell mennie a lakásra. Meg kell tekintenie az otthont. Lehetőleg a fekvőhelyet, a konyhát, a kamrát, az udvart, sőt a tágabb környezetet is.

Pontos legyen és ne elégedjék meg azzal, amit az érdekelt közöl, hanem iparkodnia kell a bemondottnak ellenőrzésére. Lehetőleg tárgyi bizonyítékok beszerzése, de mindenesetre a környezettel, a családtagokkal, esetleg a szomszédokkal, a házmesterrel való beszélgetés útján.

Kimerítő legyen és ne elégedjék meg a bejelentett hiányok, a szükségletek regisztrálásával, hanem kutassa azok okait is. Állapítsa meg, nem lehetne-e talán hathatósabban segíteni valamely tanáccsal, útbaigazítással, esetleg hatósági intézkedéssel, mint egyszerű pénzadománnyal.

Iparkodnia kell arra, hogy a környezettanulmányozás eredményes legyen. Ezt nem csak azáltal érzük el, ha a pénzszükséglet nagyságát megállapítjuk, s azt esetleg meg is szerezzük. Sokszor eredményesebb a környezettanulmányozás és hatásosabb a segítség, ha a nyomor okát szüntetjük meg. Munkaalkalom szerzése a családfőnek, vagy egy családtagnak, a család jövedelmének kiegészítését szolgáló, tehát jövedelmező, hasznot-hajtó házi-munka szerzése a családnak, a házastársak kibékítése, a beteg családtag gyógyintézeti elhelyezése, a családnak egészségesebb környezetbe való átköltöztetése, esetleg egy-két jó tanács is helyrezo-kentheti az inségbe jutott család gazdasági és szociális helyzetét.

Mindezek a feltételek involválják, hogy a környezettanulmányozást végző személye és egyénisége sem közömbös az eredményesség szempontjából.

De milyen legyen az, aki a környezettanulmányozást végzi? Az illető olyan legyen, aki képes arra, hogy a család bizalmába beférközzék. Birjon kellő ítélőképességgel és megfelelő szakismerettel. De feltétlenül legyen tapintatos és legyen titoktartó.

Az előfeltétel tehát az, hogy képes legyen a család bizalmába beférközni. Ezért erre a célra legjobban a nő válik be és nem a rendesen ridegebb, tárgyilagosabb modorú férfi. Hogy pedig kellő szakismerettel birjon, ezért a környezettanulmány felvételével csak azt a nőt lenne szabad megbizni, aki megfelelő szakképzettséggel bir. Környezet-

tanulmányok szakszerű felvételét szaktanfolyamokon oktatják, ilyen tanfolyamot rendez többi között a Vöröskereszt Egylet, a Stefánia Szövetség és a Zöld-Kereszt. Ennek természetesen nem mond ellent az a tény, hogy igen sok helyen az egyházközségek, vagy a nőegyeletek kiváló környezettanulmányt készíthetnek anélkül, hogy szaktanfolyamot végeztek rendelkezésükre állnának.

A megfelelő környezettanulmány nem csupán azért fontos, hogy a rendelkezésre álló eszközök optimális felhasználhatóságát biztosítsa, hanem azért is, mert a helytelenül végzett környezettanulmányozás káros eredményekre vezethet, elégedetlenségnek, sőt elkeseredésnek lehet az okozója. Ez különösen akkor következik be, ha a környezettanulmányt végző a folyamodó szükségleteit a saját polgári viszonyaihoz hasonlítva iparkodik megállapítani; ha javaslatait közli a folyamodóval és így a segítségnek oly mérvű reményét helyezi kilátásba, amely reményt az illetékes tényezők nem válthatnak be.

A környezettanulmányozónak meg kell tehát elégednie azzal, hogy a tényállás megállapítása után csak azt helyezi segítségül kilátásba, ami a saját hatáskörében áll. Hatáskörébe azonban sajnos rendszeren csak a tanácsadás, békités és egyéb lelki eszközök igénybevétele tartozik. Az anyagiak tekintetében a szerepe a legtöbb esetben csak a véleményezés, a javaslat, legyen a megbízója akár hatóság, akár egyház, akár egyesület. Hazánkban a legtöbb helyen alkalmazott módszerek mellett a támogatott a segítséget a környezettanulmányozást végző megkerülésével kapja kézhez. Így nem alakul ki egy bizalmat biztosító lelki kapocs a környezettanulmányozó és a támogatott között. Arra nálunk alig adódott eset, hogy környezettanulmányozó ellen panasz merült volna fel a tekintetben, hogy erőszakos, tapintatlan volt, vagy hogy az eljárása során szerzett bizalmas értesüléseit illetéktelenekkel közölte volna.

A környezettanulmányozó a helyszíni eljárás során szerzett tapasztalatait, összes észleleteit és tett intézkedéseit papírra veti. Ez a környezettanulmány. Mivel pedig a nyújtandó támogatás mérvét és milyenségét rendszeren egy harmadik személy, esetleg egy bizottság – a környezettanulmányban foglaltak alapján – állapítja meg, azért ennek a környezettanulmánynak szabatosnak, világosnak és kimerítőnek kell lennie. Ez a harmadik személy, illetőleg a bizottság csak kimerítő, szabatos környezettanulmány alapján képes helyesen határozni és megállapítani, hogy a segítséget kérő egyénnek adjon-e támogatást és hogy a támogatás milyen legyen. Itt keli lelkiismeretesen mérlegelni a szükségletet, elsősorban abból a szempontból, hogy a szükséglet érdemleges elbírálása egészségügyi, gyermekvédelmi vagy általános szegényügyi hatóságok ügykörébe tartozik-e. Itt kellene pontos tájékozottsággal bírni arról, hogy a támogatandó már eddig is mely hatóságtól, mely egyházi, társadalmi szervtől, minő támogatásban részesül. Ezeknek megfelelően kell megállapítani a támogatás mérvét. Bármily kimerítő legyen is a környezettanulmány, az csak a hiányokat képes megállapítani és ha a bizottságnak nem állnak adatok rendelkezésére arról, hogy a petítáló kitől, mit kapott már, a határozat teljesen megnyugtató nem lehet. Sajnos, több kísérlet ellenére még jelenleg sem lehet az ország legtöbb városában megnyugtató adatokat beszerezni arról, hogy a támogatandó kitől, minő támogatásban részesül. Így tehát a bizottságnak, a határozó szervnek a legtöbb esetben pontos adat nem áll rendelkezésére. A támogatás nagyságának megállapítása pedig konkrét adatok hiányában csak az érzésre, sejtésre alapított megítélés. A segítség milyenségének megállapításánál ma már fokozottabban iparkodnak a pénzsegély lehető kikapcsolásával, a tényleges és milyenségileg is megállapított szükséglet kielégítésével foglalkozni.

A rendelkezésemre álló idő korlátozottsága megakadályoz abban, hogy az egyes különleges célok érdekében felvett specifikus környezettanulmányok kérdésével is foglalkozunk, így tehát mellőznöm kell az egészség-, a csecsemő-, gyermekvédelem, patronázs, a züllés veszélyének kitett gyermekek stb. érdekében készítendő környezettanulmányok felvétele alkalmával felmerülhető specifikus kérdések tárgyalását is, és kizárólag az általános szegényügy keretén belül szükséges közvetlen ténykedésekkel kívánok foglalkozni. Míg a jelzett specifikus védelmek esetén a szükséglet és így a segítség milyensége is könnyebben konkretizálható az érdekeltnek orvosi kezelésbe, menhelybe, zárt intézetbe stb. való helyezése által, addig az általános szegényügynél már a környezettanulmány felvétele alkalmával fokozott figyelmet kell szentelni arra, hogy a szükséglet mennyisége és milyensége is kiderítették.

Itt kell talán kitérnem annak a fogalomnak a tárgyalására, hogy ki a tárgya a szegénysegítésnek, ki a szegény. A Corpus Juris több helyen foglalkozik a szegényellátással, de nem találjuk meg benne pontosan a szegény fogalmi meghatározását. Vannak rendeletek, amelyek megállapítják, hogy kinek van szegénységi bizonyítványra igénye, de az a szegény, akinek erről hatósági bizonyítványa van, még nem az a szegény, akinek indokoltan adhatunk szegénysegélyt. Akinek szegénységi bizonyítványa van, tehát akinek nincs több jövedelme, mint a helybeli napszám, az még nem szorul minden esetben szegénysegélyre. Viszont köztámogatásban részesülhet számtalan esetben az a io-20 holdas gazda, akinek a fennálló jogszabályoknak megfelelően nincs szegénységi bizonyítványa, de akinek földjét elöntötte az árvíz, akinek házat és termését elemésztette a tűzvész, vagy akinek termését tönkretette az aszály.

A szegénység, az inség és a nyomor nem szinonim fogalmak. Talán helyesen határozom meg őket, ha azt mondom, hogy szegény az, akinek szegénységi bizonyítványra van igénye, tehát akinek nem nagyobb a keresete, mint amekkora a helyi napszám. Az inségesnek lehet ugyan vagyona, de annak használatában átmenetileg korlátozva van, jövedelme, keresete egy időre megszűnt. Elemi csapás, vagy gazdasági válság hozta átmenetileg olyan szorult helyzetbe, hogy vagyonának elfecsérelése nélkül, magát és családját eltartani képtelen. Rendszerint egész embercsoportok jutnak egyszerre inséges helyzetbe, akár egy zárt terület lakossága (pl. árvízkárosultak), akár azonos munkaszakmában foglalkoztatottak (pl. kubikusok) csoportja. Jellemzője, hogy az inség mindig átmeneti állapot. Nyomorban van az a szegény, aki magát és családját az elsőrendű életszükségleti cikkekkel sem képes ellátni.

A szegényügyi igazgatás tárgyát az Ínséges és a nyomorgó képezi. Az Ínségesen a szükség megjelölte időben megindított inségenyhítő akcióval segítünk, melynek főszköze az inségkölcson és az inségmunka, amelyek az Ínségest a kritikus átmeneti időn átsegítik. Az inség nem igazi tereuma a környezettanulmányozásnak, mert az inség jelentkezése már magában hordja annak konkrét okát. A környezettanulmány legnagyobb fontossága a nyomorban levők megsegítésénél mutatkozik. A nyomor oka lehet munkaképtelenség, melyet átmeneti betegség, vagy állandó rokkantság idézett elő; lehet munkahiány, de lehet a végzett munkának oly csekély értékeltsége, hogy a túl alacsony keresetből magát és eltartásra szoruló családtagjait a legelemibb szükségletekkel sem képes ellátni. Kézenfekvő, hogy az alacsony kereset, mint nyomort okozó tényező csupán relatív fogalom, mert azonos munkabérek mellett az egyedül álló munkás nem, míg a sok gyermekes fokozott mértékben támogatásra szorul. Bár még számos oka lehet a nyomornak, azt már e példákól is láthatjuk, hogy a nyomor lehet állandó, lehet idő-

szaki, lehet teljes és lehet részleges. Ezekre a körülményekre a környezettanulmányozásnak ki kell terjednie, mert a segítség mérvének és tartamának igazodnia kell a nyomor mérvéhez és tartamához. Az Ínségen való segítséget tárgyi környezettanulmányozásnak a nyomoron való segítséget személyi környezettanulmányozásnak kell megelőznie. A tárgyi környezettanulmányozás megállapítja az ínség mérvét és numerikusan az Ínségek számát. Ezt a tárgyi környezettanulmányozást hatóság végzi.

A személyi környezettanulmányozás mindig egyes individuumokkal foglalkozik. Ez az igazi környezettanulmányozás. Ennek a környezettanulmányozásnak rá kell mutatnia a segítségi lehetőségekre. Iparkodnia kell már a környezettanulmányozás felvételénél a tüneti kezelés mellőzésével, az okok megszüntetésével foglalkozni. Amennyiben ez lehetetlennek mutatkozik és javak adományozása elkerülhetetlenül szükséges, úgy a környezettanulmányozásnak nem szabad megelégednie az adandó pénzsegély nagyságának megállapításával. Már a környezettanulmány felvétele alkalmával gondolni kell arra, hogy a nyújtandó segély felhasználását annak idején majd ellenőrizni is kell. A pénzsegély felhasználása pedig szinte teljesen ellenőrizhetetlen. Ha a támogatandó a pénzsegély helyett a szükségelt anyagot kapja: cipőt, gyógyszert, fehérműt, tüzelőt, élelmet, vagy lakást stb., úgy a segítő eljárás sokkal körülményesebb ugyan, a segítség eredménye azonban sokkal megnyugtatóbb, a felhasználás pedig ellenőrizhetőbb. Az ellenőrzés természetesen mindig igen labilis alapokon nyugszik. Hiába állapítja meg a bizottság, hogy a családnak a legfontosabb, hogy egy pár 36-os számú gyermekcipőt kapjon, hiába nyújtja azt át, mert ha az apa a cipőt eladja, a pénzt könnyelműen elkölti, a családon segítve nincs.

Szerencsére ezek nem túlságosan gyakori esetek. Gyakori eset azonban a többszörös ellátás, mikor az élelmes támogatásra szoruló a maga szükségletét a jótékony célú egyesülettől, az egyházközségtől, esetleg még a községi előljárástól is megkapja. Sőt ha ügyes, még egy-két jószívű emberbarát is megkönyörül rajta. Ez a többszörös ellátás természetesen a szemérmes szegények rovására történik, akiknek támogatására kellő anyagi eszköz ilyenkor már nem marad. Ezen a környezettanulmány nem sokat segít, mert a többszörösen támogatott érthetően elhallgatja, hogy már kitől, mit kapott. Az újabb elgondolás azáltal véli a többszörös ellátást megakadályozni, az ellenőrzést hatályosabbá és az egész szegényellátást eredményesebbé tenni, hogy a szegénysegélyezés helyébe a szegénygondozást állítja be. A szegénygondozás elvileg abban különbözik a szegénysegélyezéstől, hogy a szegénygondozás esetében az, aki a környezettanulmányt felveszi, a támogatásra szoruló, esetleg az egész családot állandó és kizárólagos gondozásába fogadja. Nemcsak megállapítja a szükségletet és azt meg is szerzi, hanem a megszerzett támogatást a családba el is juttatja. Iparkodik a család állandó bizalmába beférközni, annak minden bűját, baját, örömét és vágyát megismerni. Szükségeiről a rendelkezésére bocsátott anyagi eszközök igénybevitelével, de eleinte főképp személyes közreműködése révén gondoskodni. Ez a munka már nem foglalkozás, ez már áldozatos hivatás.

Itt kívánok kitérni egy speciális magyar rendszerre, amely az elképzelt ideális szegénygondozást a leginkább megközelíti. A rendszert Oslay Osvaldnak, a Szent Ferenc-rend akkori tartományfőnökének kérésére Szmrecsáhyi Lajos egri érsek kísérletképpen Eger városban vezettette be ezelőtt mintegy 10 esztendővel. A rendszer születési helye után az Egri Norma nevet kapta. Kozma Miklós belügyminiszter, mikor a rendszer gyermekcipőjéből kinőtt és már mintegy 15 város és nagyközség szegényellátási

igazgatásába beiktattott, nevét Magyar Normára változtatta, Az egész rendszer a hatóság, az egyház és a társadalom szoros együttműködésén alapszik. Három szerve van: a gyűjtőnök gárdája, az intézőbizottság és a szegénygondozónók.

A várost számtalan kis gyűjtő körzetre osztják fel. Minden körzetet egy gyűjtőnőre bízják. A gyűjtőnőket a nőegyletek és a különböző társadalmi egyesületek bocsátják az intéző bizottság rendelkezésére. Minden gyűjtőnő az intézőbizottság elnökétől igazolójegyet és gyűjtőkönyvecskét kap. Ezzel a gyűjtőnő minden hónapban a maga kis körzetében minden egyes családot meglátogat és tőle az eddigi rendszertelen adakozásainak megváltása fejében havi járulékot kér. Mivel senkit sem lehet elzárni attól, hogy embertársain segítsen, – ha havonként néhány fillérrel is, – ezért a gyűjtőnő mindenkihez bekopogtat, megkérve őket, hogy ezentúl rendszertelenül ne adakozzanak, hanem a jótékony célra szánt összeget havonként neki adják át, aki a felajánlott összegért havonként eljön. A gyűjtőnő a befolyt összeget befizeti a város pénztárába és az intézőbizottságnak számol el. Az intézőbizottság időnként közhírré teszi, hogy ki mennyit adakozott. Kisebb városban a közhírrététel beszámoló-könyvecske, nagyobb városokban kapualatti jegyzék, vagy egyéb módon történik. A közhírrététel célja nemcsak a bizalom biztosítása, hanem az adakozók közötti versengés lehetővé tétele is. A megfelelően irányított rendszer már eddig is azt eredményezte, hogy a befolyó összegek havonként felfelé ívelő tendenciát mutatnak. A körzeti gyűjtőnök tapasztalataikról az intézőbizottságnak tesznek jelentést. Így arról is, ha körzetük területén valamely családban inséges helyzetet találtak.

A gyűjtött összegek tehát a város pénztárába folynak be. A pénz felett az intézőbizottság rendelkezik. Ennek elnöke a polgármester. Tagjai minden egyház vezető lelkészén és minden emberbaráti egyesület vezetőjén kívül azok, akiket a polgármester a város szociális érzésű polgárai közül meghív. Az intézőbizottság határozata tehát a polgári hatóság, az egyházak és a társadalmi egyesületek vezetőinek közös tanácskozása útján jön létre. Az intézőbizottság dönti el, hogy ki minő támogatásban részesül. Irodájában vezetik a különféle nyilvántartásokat, a szegénykatasztert és a pénztárkönyveket. A bizottság munkáját a legnagyobb nyilvánosság ellenőrzése mellett végzi.

A Magyar Norma harmadik szerve a szegénygondozónő. A társadalmi egyesületek, különösen a nőegyletek szívesen vállalják, hogy tagjaik egy-egy körzetet havonként egyszer bejárjanak és a rendszeres gyűjtést díjtalanul elvégezzék; a városok, nagyközségek vezetőinél sem volt hiány szociális érzésben és megértésben, hogy az intézőbizottság munkáját ellássák. Sőt a város közönsége is örömmel fizette havonként a maga filléreit, ha ezáltal biztosítékot kapott arra, hogy többé más oldalakról nem fogják ember szeretetét és pénztárcáját igénybe venni. Az utcasarkon koldust nem fog látni, nemcsak azért, mert koldulni tilos, hanem azért is, mert elesett, bajbajutott embertársai megfelelő gondozásban részesülnek. A szegénygondozónő esete azonban más. Ez egész embert, teljes odaadást kíván. Ehhez rátermettség, elhivatottság szükséges. Ez oly áldozatos munka, amilyent rendszeren csak az egyházak képesek kitermelni. Ennek tudatában Szmrecsányi érsek megszerezte a római Szentszék engedélyét egy új rendnek, a Szent-Ferencrendi nővérek apácarendjének létesítésére. A rend kifejezett célja a szegénygondozónői teendőknek a Magyar Norma keretén belül való ellátása. Külön noviciátusuk van, amelyben teljesen szakszerű kioktatásban részesülnek. Ezekkel a Ferences-nővérekkel versenyt dolgoznak a protestáns diakonisszák, valamint az egyházak által kitermelt és a lelkészek által a cél rendelkezésére bocsátott egyéb vallású szegénygondozónók is.

Nehéz különös meghatottság nélkül nézni egyik-másik városban azt a munkát, amit végeznek, mily módon párosul a szív jósága; a lehetőségek szakszerűen alkalmazott észszerűségével. Az intézőbizottság küldi ki a szegénygondozónót a szegényhez, aki támogatásért jelentkezett, vagy amelyik szemérmes szegénynek címét a gyűjtőnő jelentette be az irodában. A szegénygondozónó elmegy a szegény lakására, hogy környezet-tanulmányt vegyen fel. Ha szennyet talál a lakásban, azt kitakarítja, a beteget ápolja, az éhezőnek megfőzi ételét. Szakszerűséggel elkészíti a környezettanulmányt és teszi meg javaslatát. A környezettanulmány elsősorban arra a kérdésre felel, hogy indokolt-e a szegény gondozásbavétele és ha igen, úgy lokális legyen-e a gondozás, vagy transzlokális. A hangsúly mindenesetre a lokális szegénygondozáson van. A szegény nem szívesen hagyja el a maga környezetét, olcsóbb is őt a házigondozás útján ellátni. Lokális elhelyezés esetében a szegényben rejlő csökkentett munkaérték, a saját ellátása tekintetében hasznosan érvényesül, míg a transzlokális elhelyezés által, ez a – bár csekély munkaérték – veszendőbe megy. A transzlokális elhelyezés a megszokott környezetből való kimozdítás után, vállalkozó családhoz házigondozásba utalás, vagy szegényháza való felvétel által történik. A szegényházi elhelyezést a Magyar Norma csak mint ultima rációt alkalmazza, ha a szegény magával már teljesen tehetetlen és nincs már remény, hogy munkabírását valaha is visszanyeri. A lokális elhelyezés, a megszokott környezetben való meghagyás felel meg leginkább a szegény lelkiszükségletének és a legolcsóbb a köz szempontjából.

Amennyiben a szegény meghagyható eddigi környezetében, úgy a környezet-tanulmány részletesen felsorolja a pillanatnyi, pár nap múlva pedig a további szükségletet. Ezt az intézőbizottság a gondozónó rendelkezésére bocsátja, aki azt a szegényhez eljuttatja, a házi gondozást megindítja, azt a családtagok, a környezet bevonásával megszervezi és állandóan ellenőrzi. A szegény a gondozónó szegénye, állandó gondozásának tárgya. Minden lelki és anyagi szükségletéről tájékozva van, így a szükségletek megszerzése iránt intézkedhetik. E módon szinte teljesen ki van küszöbölve a kétszeres ellátás esete, mert a szegény több helyről támogatást nem kaphat anélkül, hogy a gondozónó erről ne értesüljön és a szükséghez képest ne intézkedjék. Az állandó gondozás, felügyelet egymagában megnehezíti azt, hogy a kapott támogatás ne rendeltetésének megfelelő módon használtassák fel. Ha a támogatásként kapott ruházati cikket a támogatott eladná, a gondozónó erről rövidesen értesülne és a jövőben fokozott óvatosságot tanúsítana. A lelkigondozásnál igénybeveszi a támogatott lelkipásztorát, hogy indokolt esetben közös erővel segítsék vissza a helyes útra az ingadozót. Testi betegség esetén orvorról, gyógyszeréről gondoskodik. Általában a családjának gondosságával iparkodik gondozni szegényét. Több város temetőjében külön parcellákban nyugszanak azok, akik életükben ily állandó gondozásban részesültek és a sírok ebben a parcellában legalább olyan gondozottak, mint a temető többi részén. Íme a Norma még haláluk után is gondozza a maga szegényeit.

Érdeemesnek látszik néhány számadatot ismertetni az 1935. év eredményéről. A Norma 19 magyar városban volt bevezetve. A 19 város lakosainak száma 620.000 lélek, illetve 186.000 család volt. Ebből adakozott 49.000 család. A befolyt adományok összege 490.000 pengő volt. Ebből egész éven át teljes gondozásban 2.750 egyén részesült. Részben, illetve az esztendő egy időszakában gondozásban részesült további 2.000 egyén. A gyűjtést 1.470 gyűjtőnő végezte. A szegénygondozást 95 szegénygondozónó látta el. Íme a szervezet útján a társadalom csak pénzben közel félmillió pengővel jött

a hatóság-segítségére. És mekkora értéket képvisel az az erkölcsi hatás, hogy a városokban nemcsak azért nincs koldus, mert koldulni tilos, hanem mert nincs akinek szüksége lenne koldulásra.

Ezekből az eredményekből, de talán a gondolatmenetből is láthatjuk., hogy a szegények ellátásának helyes útja a rendszertelen adakozás kérlelhetetlen kiküszöbölése és ezzel egyidejűleg a társadalom jótekonycélra szánt filléreinek rendszeres és szakszerű összegyűjtése, továbbá a megbízható helyen összegyűjtött összegek céltudatos felhasználása azáltal, hogy minden segítség csak előzetes környezettanulmányozás és egyéni elbírálás után történjék. A környezettanulmány alapján megállapított szükséglet rendszerint ne mint pénzsegély osztassek ki, hanem a szegény indokolt esetben szakszerű gondozásba vétessék.

Ezek azok az alapelvek, amelyek következetes keresztülvitele által a szociális segítség céljaira figyelembe vehető anyagi eszközök legracionálisabb felhasználása biztosítottatik és nyomorba jutott embertársaink testi és lelki gondozása a leghumánusabban megvalósítható.